

'HOE HEURT HET EIGENLIJK?'

Het spel en de regels

In een kwalificatieronde bij de laatste Fide World Cup in Baku, september 2015, versloeg de Amerikaan Nakamura de Rus Nepomniachtchi in een beslissende snelschaakpartij, een zogenaamd 'Armageddon'. Het was het slot van een loeispannende minimatch die uiteindelijk door Nakamura gewonnen werd. Na afloop diende Nepomniachtchi echter een protest in. Nakamura had met twee handen gerokeerd. De arbiters gaven Nakamura een waarschuwing, maar gaven tegelijkertijd aan dat Nepomniachtchi dit tijdens de partij al had moeten aangeven, en niet pas nadat hij verloren had. Nakamura verweerde zich door te verwijzen naar Amerikaanse blitz toernooien waar het gebruikelijk is om met twee handen de toren en koning te verplaatsen. De arbiters wezen echter op de Fide regels. En daar staat: "Bij het doen van een zet mag slechts één hand worden gebruikt." (art. 4.1) Nepomniachtchi had dus gelijk. Maar wat had hij dan moeten doen? Hij had de klok stil moeten zetten (art. 6.12d), de wedstrijdleader erbij moeten roepen, die dan vervolgens officieel een waarschuwing kan uitdelen.

Ook 'onze' Anish Giri kreeg tijdens diezelfde World Cup een vermaning van de arbiter. Hij zette zijn eigen stukken recht terwijl zijn tegenstander aan zet was. Mag niet! "Onder voorwaarde dat hij eerst zijn bedoeling daartoe kenbaar maakt (bijvoorbeeld door 'j'adoube' of 'ik zet recht' te zeggen), mag alleen de aan zet zijnde speler een of meer stukken op hun velden rechtzetten." (art. 4.2) Anish had moeten wachten totdat hij aan zet was. Als verklaring gaf Anish aan dat het ontijdige frummelen aan zijn stukken een of andere tic is die in zijn systeem zit. Hij dacht dat hij dat onder controle had, maar in tijdnood, als de partij heel spannend is en er veel op het spel staat ...

Toch interessant om te zien dat topspelers soms ook de regels even vergeten. Ander voorbeeld. Een paar maanden eerder verloor de Amerikaanse Filippijn Wesley So een partij in het Amerikaanse kampioenschap omdat hij zat te schrijven op een stukje papier onder zijn notatieformulier. De arbiter had hem al eerder gewaarschuwd, omdat So schreef op zijn notatieformulier. Hele begrijpelijke, onschuldige dingen als 'blijf geconcentreerd', 'niet te snel zetten'. Maar het mag niet. "Het notatieformulier mag alleen worden gebruikt om de zetten, de kloktijden, de remisevoorstellen, zaken betreffende een claim en andere relevante gegevens te noteren." (art. 8.1b) Notatieboekjes en formulieren zijn dus geen boodschappenlijstjes of zelfhulpprogramma's. Wat de precieze reden hiervan is weet ik niet met zekerheid. Ik vermoed dat men het notatieformulier 'schoon' wil houden, omdat het geldt als een bewijsstuk voor het verloop van de partij. Maar men zal ook bang zijn dat een speler al schrijvende probeert zijn thuis voorbereide openingsvarianten te reconstrueren. Misschien heeft niet iedereen die ervaring, maar ik kan me (soms) dingen voor de geest halen die ik moet weten door ze uit te schrijven. Stel nou dat ik in mijn hoofd het beeld heb van een aantal varianten uit de Caro-Kann, maar ik ben ze even vergeten. Dan kan het uitschrijven van 1.e4 c6 2.d4 d5 3. e5 Lf5 4. g4 Le4 5. f3 Lg6 6.h4 me helpen om te bedenken dat ik 6. .. h5 moet spelen. Misschien een beetje ver gezocht, maar de schaakwereld is natuurlijk erg benauwd dat mensen via telefoons of andere hulpmiddelen het verloop van het spel gaan beïnvloeden.

Wat ook niet mag en wat nogal wat clubspelers wel doen, omdat ze dat vroeger zo geleerd hebben, is eerst de zet noteren en hem dan uitvoeren. Maar er staat toch duidelijk in de regels: "Het is niet toegestaan zetten vooraf te noteren." (art. 8.1a) Als je tegenstander dat doet mag je dus de klok stil zetten en de wedstrijdleader erbij roepen. Die zal dan een waarschuwing geven en als het nogmaals

gebeurt een tijdstraf geven. Op de club proberen we dat natuurlijk zonder arbiter op te lossen, maar voor een externe wedstrijd is het goed om dit te weten. Er is een mooi verhaal over Tal en Fischer. Fischer noteerde een zet voordat hij die ging spelen tegen Tal (toen mocht dat nog, in 1959!). Maar hij speelde de zet uiteindelijk niet, omdat Fischer dacht dat hij Tal zag lachen terwijl hij de zet vooruit noteerde. Fischer was bang dat hij in een voorbereide variant terecht zou komen (de reden van Tals lachen) en speelde iets anders, waardoor hij verloor. Dat kan ons in ieder geval niet meer overkomen.

Overigens, over noteren gesproken. Vorig seizoen sprak een tegenstander op de club me aan op het feit dat ik niet meteen mijn zet noteerde na uitvoering. Die clubgenoot was blijkbaar de volgende regel vergeten: "Een speler mag een zet van zijn tegenstander beantwoorden alvorens die te noteren, als hij dit wenst. Hij moet zijn vorige zet opschrijven voordat hij een nieuwe doet." (art. 8.1.c) In tijdnood, bijvoorbeeld, mag ik meteen een zet doen nadat mijn tegenstander een zet heeft gedaan. Maar mijn volgende zet mag ik pas weer uitvoeren nadat ik de vorige zet genoteerd heb. Eigenlijk heel logisch. O ja, en wie wist dat je ook een remise aanbod moet noteren? Achter de zet waarmee een remise aanbod wordt gedaan door jou of je tegenstander moet je een = teken schrijven. (art. 9.1.b2)

Over het doen van een remise aanbod is ook nog wel wat te leren. De regels zijn hier ook weer duidelijk: "Een speler die remise wil aanbieden, dient dit te doen nadat hij zijn zet op het schaakbord heeft gedaan, en voordat hij zijn klok indrukt." (art. 9.1b1) Dit is de enige manier van een remise aanbod waar niets op aan te merken is. Je doet de zet, kijkt de tegenstander aan, zegt 'ik bied remise aan', en drukt de klok in. Als de tegenstander niet achter het bord zit dan kun je natuurlijk gerust de zet uitvoeren en de klok in drukken en wachten tot de tegenstander weer komt zitten en dan alsnog remise aanbieden. Die ruimte laten de regels. "Een remiseaanbod op elk ander moment tijdens de partij is wel geldig, maar moet worden getoetst aan artikel 11.5." Dat is een omineuze bijzin. Daar staat namelijk: "Het is verboden de tegenstander, op welke wijze dan ook, af te leiden of te hinderen. Hieronder vallen ook onredelijke claims of onredelijke remisevoorstellen, of het maken van lawaai of het anderszins laten klinken van geluiden in het spelersgebied." (art. 11.5) Dit betekent dat je zo remise moet aanbieden dat je de tegenstander er niet mee verstoort! Dus niet remise aanbieden met de opmerking 'jij wilt zeker ook wel remise?'. Of het pas aanbieden nadat je de zet hebt uitgevoerd en je tegenstander begint te denken: 'o ja, ik bied remise aan'. En ook geen remise aanbieden als je een dame achter staat. Dat is 'onredelijk'.

Dit artikel (11.5) verbiedt het ook om lawaai te maken of andere dingen te doen die je tegenstander storen. Eten achter het bord. Een duidelijk hoorbare scheet laten. In je neus zitten peuteren. Idiot hard op de klok rammen ("De spelers dienen de schaakklok correct te behandelen. Het is verboden de klok met kracht in te drukken", art. 6.2c). Het mag allemaal niet. Natuurlijk is het subjectief of iets iemand afleidt. Veel schakers hebben last van zenuwtics als wippen met hun voeten of eindeloos plukken aan hun haar. Maar als je er last van hebt dat je tegenstander dat doet dan is er grond om naar de arbiter te stappen en te vragen of dit kan ophouden. De arbiter zal dan bepalen of dat een redelijk verzoek is. Onschuldig voorbeeld wellicht, maar sommigen zeggen hardop 'schaak'. Het is echter niet verplicht om 'schaak' te zeggen, net zomin als het nodig is om te zeggen 'ik sla nu je pion op b7'. Dat kan verstaan worden als afleiding van de tegenstander en die kan daarover klagen bij de wedstrijdleider.

Remise aanbieden moet dus op de juiste manier gebeuren. Het lijkt me echter ook een kwestie van fatsoen dat wanneer je tegenstander op legale wijze remise heeft aangeboden dat je dat ook netjes beantwoordt met 'ik speel nog even door' of zoiets. Het hoeft echter niet. Je kunt ook gewoon een zet doen. Zelf vind ik dat onprettig, alsof mijn tegenstander niets met mij te maken wil hebben, maar het is volgens de regels.

Het claimen van remise is ook nog een zaak op zichzelf. Je kunt remise claimen op grond van de '50-zetten' regel (er is vijftig zetten lang niets geslagen of geen pion verzet, art. 9.3). Wat vaker gebeurt, is dat een stelling drie keer voorkomt. Het kan zijn dat ik aan zet ben en constateer dat de stelling al drie keer zo op het bord heeft gestaan. En het kan zijn dat ik door een zet uit te voeren voor de derde keer dezelfde stelling op het bord kan krijgen. In het eerste geval zet ik de klok stil en claim remise bij mijn tegenstander of, als die daar niet meteen mee akkoord is, bij de wedstrijdleider (art. 9.2b). In het eerste geval, als ik zie dat ik voor de derde keer dezelfde stelling op bord kan brengen, noteer ik eerst de zet waarmee ik die herhaling kan voltrekken, zet vervolgens de klok stil en maak mijn tegenstander en/of de arbiter kenbaar dat ik met de genoteerde zet voor de derde keer een gelijke stelling op bord kan krijgen (art. 9.2a). Dus niet pas claimen nadat je je zet hebt uitgevoerd. En pas de klok stilzetten nadat je een voorgenomen zet hebt genoteerd.

Wat op de club ook nogal eens voorkomt is dat de zet wordt uitgevoerd met de ene hand en de klok wordt ingedrukt met de andere hand. Ook fout. Ik haal de regels er maar weer bij. We hebben al gezien dat een zet slechts met één hand uitgevoerd mag worden en het ligt voor de hand dat dat dezelfde hand is. Maar om elk misverstand te voorkomen heeft de Fide de volgende regel geformuleerd: "Een speler moet zijn klok indrukken met dezelfde hand als waarmee hij zijn zet deed." (art. 6.2b) De reden is natuurlijk dat men wil voorkomen dat spelers voortdurend in tijdnood met een hand boven de klok hangen.

Nog een laatste punt: promotie. Dat is eenvoudiger geworden: je mag zelf weten hoe je dat doet, min of meer (art. 4.6). Of je zet de pion op de achtste rij en vervangt die vervolgens door, bijvoorbeeld, een dame. Of je laat de pion op de zevende rij staan en zet op de achtste rij de dame neer om pas daarna de pion weg te halen. Of je haalt de pion van de 7e rij weg en zet een dame neer op de achtste rij.

Rein Brouwer